

Mitropolitul Antonie de Suroj

Haos. Lege. Libertate.

*Convorbiri duhovnicești
despre semnificații*

Traducere din limba rusă
Denis Chiriac

EDITURA EGUMENITA
2022

Cuprins

Prefață: Darul uimirii.....5

PARTEA 1: DE LA HAOS LA FRUMUSEȚE

Haos, armonie și lumea ordinii.....13
 Legea vremelnică și veșnică27
 Există vreă libertate în alegere?47
 Teologia frumuseții.....57
 De ce Dumnezeu a creat lumea.....93

PARTEA 2: OMUL ȘI EXPERIENȚA SA

Spirit și psihic, sau paradoxul stabilității sufletești .. 107
 Despre misticism și experiența mistică.....114
 Pelerini și turiști sau cum să ajungi
 în avangarda Împărăției Cerurilor130
 Deci, cine sunt eu?147
 Răspunsuri la întrebări.....162

PARTEA 3: DUMNEZEU ȘI UMANITATEA

Întruparea: De ce a devenit Dumnezeu Om?.....179
 Răspunsuri la întrebări.....185
 „Îmi pare rău, am venit ca un cerșetor”:
 ce se ascunde în spatele rugăciunii noastre?.....200
 Răspunsuri la întrebări.....211
 Despre închinare: cui și de ce?218
 Răspunsuri la întrebări.....234
 Răspunsuri la întrebări.....248

PARTEA 4: VREMEA VIEȚII

„Întotdeauna am simțit că există biruință”257
 Nu va rămâne decât adevărul277
 Despre autor284

Haos, armonie și lumea ordinii¹

Încercăm mereu să aducem în ordine lumea în care trăim. Secol după secol, mai întâi descoperim și analizăm componentele acestei lumi, apoi ni le supunem nouă înșine și le dăm o formă conform ideilor noastre omenești. Dar chiar și o examinare superficială a istoriei arată că rezultatele acestor activități nu par a fi favorabile stabilirii unei armonii complete în lume. Numeroasele războaie, tristețea profundă a oamenilor și soarta tragică a ființelor umane, la care am fost martori, nu sunt o mărturie a capacității noastre de a ordona lumea.

Cine știe, poate că, dacă ne gândim la natura și semnificația haosului, aceasta ne va ajuta să creăm o lume demnă de sine, de om, de Dumnezeu. Să plăsmuim o cetate omenească care să coincidă, în cele din urmă, în timp și spațiu, cu cetatea lui Dumnezeu. Cred că, ca *motto* sau epigraf la începutul prelegerii mele, îl pot cita pe Nietzsche, care spunea că, pentru a da naștere unei stele, trebuie să porți haosul în tine. Aș dori să analizez tema haosului din mai multe perspective, deoarece nu am reflectat suficient de mult asupra acestui subiect pentru a

¹ Conversația a avut loc pe 18 februarie 1976, probabil în orașul englez Barnard Castle. În cele ce urmează, titlurile conversațiilor sunt date de editor.

vă oferi o imagine coerentă a sentimentelor pe care această temă le generează în mine.

În primul rând, există două tipuri de haos. Haosul poate fi rezultatul dezintegrării a ceva armonios, frumos, ordonat. În acest caz, haosul este tragic. Există însă un alt fel de haos, care precede ordinea, armonia și frumusețea. Haosul are o mulțime de posibilități; trăiește în așteptarea a ceea ce se va naște din el, a ceea ce îi va da sens. În primul caz, haosul este ca un oraș în ruină, o civilizație moartă, o minte strălucită aflată la capătul gloriei, o relație învechită - reprezintă sfârșitul și nu poate da naștere la nimic nou. În cel de-al doilea caz, haosul este plin de anticipare și speranță, iar din el se poate naște orice, deși aceasta nu înseamnă că toate posibilitățile pe care le conține se vor materializa în mod necesar. Ca un exemplu a ceea ce eu numesc haos creativ, cel care poate da naștere unei stele, putem lua începutul cărții *Facerea*.

Cuvântul creator al lui Dumnezeu din nimic a dat naștere haosului și apoi, urmând poruncile dumnezeiești, acel haos a început să se desfășoare din slavă în slavă. Poate ați observat că fiecare etapă a acestui proces a fost însoțită de caracteristica „bun”. În plus, din cele scrise pare să rezulte că, în esență, plenitudinea zilei precedente este realizată în seara zilei următoare. *Și a fost seară, și a fost dimineață (Facerea 1, 5)*. Pentru că această dezvoltare nu presupune o creștere a strălucirii luminii fizice, ci o revelație a posibilităților, aruncând lumină imaterială asupra a ceea ce este întuneric, dezvăluind și

manifestând ceea ce era ascuns. În acest sens, întregul proces de creare a lumii și întreaga istorie ulterioară a omenirii pot fi imaginate ca o manifestare treptată, o desfășurare progresivă a posibilităților ascunse. Este haosul din care se poate naște ceva.

Atitudinea noastră față de haos nu poate fi numită simplă, întrucât se poate interacționa cu haosul în diferite moduri. Haosul are propria sa atracție, așa cum există o atracție în furtună și în toate evenimentele mari și tragice ale vieții. Moartea, suferința, războiul, cutremurul, furtunile pot fi atractive. De ce reușesc ele să ne înșele în acest fel? Nu cumva fiindcă, pentru o clipă, ne confruntăm cu ceva mareț, cu ceva enorm, cu ceva care ne face să ne depășim pe noi înșine și să ne confruntăm cu lucruri care transcend banalitatea noastră mărunță?

Nu știu dacă vă mai amintiți cele două povestiri ale lui Edgar Poe în care acesta încearcă să-și exprime înțelegerea frumuseții și a artei². El a contribuit cu două descrieri pentru a arăta cum ar trebui să fie un loc dacă ar fi în perfectă armonie cu frumusețea și gustul uman. Mesajul principal pe care Poe vrea să-l transmită în aceste povestiri este următorul: numai ceea ce este la scară umană poate fi considerat frumos. Un spațiu prea mic dă naștere sentimentului de claustrofobie: este prea mic, nu pot trăi în aceste limite înguste și îngrădite.

² *Cabana lui Landor și Domeniu Arnheim.*

Dimpotrivă, un loc prea mare este prea mult, prea înspăimântător: nu pot trăi cu el. Și aceasta este, într-un fel, atitudinea unui om care refuză să-și depășească condiția actuală; care se teme de a fi om; care nu a realizat că, pe de o parte, omul este ca un fir de praf – mic, slab, fragil –, iar pe de altă parte, dacă se întoarce în interiorul său, descoperă că întreaga lume – atât de imensă, atât de periculoasă și uneori atât de tragică – este prea mică pentru profunzimea și lățimea sinelui său interior. Indiferent de ceea ce întâlnește în această lume exterioară, el este mai presus de aceasta.

Omul poate încerca să-și umple golul interior cu frumusețe, dar, după ce a văzut toată frumusețea, tot îi va fi foame. Își poate umple golul lăuntric cu cunoaștere, dar, după ce a dobândit toate cunoștințele disponibile, tot îi va fi foame. Îl poate completa cu dragoste, dar, după ce a cunoscut toată dragostea omenească, tot îi va fi foame. După cum spunea Michael Ramsay pe vremea când era arhiepiscop de Canterbury, există un gol în om pe măsura lui Dumnezeu: atât de mare, atât de adânc, încât numai Divinul îl poate umple, și nimic altceva.

Probabil că afirmația sa este în concordanță cu cuvintele misticului german Angelus Silesius: „Eu sunt la fel de mare ca Dumnezeu, iar El este la fel de mic ca mine”³. „La fel de mare ca Dumnezeu”, pentru că nimic mai puțin decât Dumnezeu nu ne

³ Ангелус Силезиус, *Херувимский Странник. Книга изречений в стихах*, 1674, с. 1-10 (Angelus Silesius, *Pelerinul heruvimic. Carte de cugetări în versuri*, 1674, pp. 1-10). (*Ich bin wie Gott, und Gott wie ich; Ich bin so groß als Gott, er ist als ich so klein; Er kann nicht über mich, ich unter ihm nicht sein*).

poate umple; „la fel de mic ca mine”, fiindcă, în mod tainic, poate încăpea într-o particulă atât de mică a universului pe care L-a creat.

Lumea în care trăim, haosul care domnește aici, se întinde la picioarele noastre, ne înconjoară, ne învăluie din toate părțile, ba chiar ne pătrunde. Ne atrage, ne cheamă și ne sperie în același timp. Vreau să vă citesc o poezie de a lui Tiutcev:

„Despre ce urli, vânt al nopții?
 De ce te plângi atât de nebunește?
 Ce înseamnă vocea ta ciudată,
 Atât de jalnică, de zgomotoasă?
 Într-o limbă înțeleasă de inimă
 Vorbești despre un chin neînțeles.
 Și sapi, și explodezi în ea
 Uneori cu sunete frenetice!

Oh, nu cânta aceste cântece îngrozitoare
 Despre haosul străvechi, despre haosul din urmă!
 Cu câtă lăcomie lumea din sufletul nopții
 Ascultă povestea sa iubită!
 Din sânul muritor se smulge,
 Tânjește să se contopească cu nemărginirea!
 O, nu treziți furtunile care au adormit:
 Sub ele, haosul se mișcă...”⁴.

⁴ Ф.И. Тютчев, „О чем ты воешь, ветр ночной” (F.I. Tiutcev. „Despre ce tot urli, vânt al nopții?”).

Aceasta nu constituie doar o percepție rusească a vieții. Toată lumea poate, uneori, să simtă această profunzime, acest haos interior care caută să capete ecou: strigătul a tot ceea ce ar fi putut fi, ar fi trebuit să fie, dar nu a fost și poate nu va fi niciodată. Or, rămâne un strigăt de doliu, un cântec funebru pentru cei neîmpliniți și strigătul de bucurie al tuturor forțelor care au fost trezite de tumultul haosului. Fiecare dintre noi simte atracția haosului și, uneori, popoare și chiar epoci întregi simt mișcarea haosului, care poate erupe, exploda, distruge ceva pentru a da o altă viață. Și, în același timp, cu toții simțim frica acestui haos. Nu este atât de ușor să privim în noi înșine și să vedem că, sub pelicula de securitate, în cadrul fragil al unei ordini aparente, se află tot haosul, plin de posibilități care nu vor să fie curmate, capturate, organizate. Ceea ce se întâmplă cu sufletul omenesc se întâmplă și cu națiunile, clasele, epocile.

Deci, cum încercă omul să facă față haosului? Există o serie de modalități, care se pot reduce la trei. Vă puteți întoarce la acest haos, să vă scufundați în el și să participați la ființa haotică, sperând că împreună cu haosul ne vom dezvolta și ne vom îndrepta spre o nouă armonie. Este posibil să ne apropiem de haos cu credință, cu disponibilitatea de a sta în fața lui, fără a ne scufunda în el, fără a-i pierde sensul, valoarea, înțelegerea, măsura realității la care am ajuns deja. Mai putem să tratăm haosul așa cum îl tratează majoritatea oamenilor de la toate nivelurile, personal și colectiv, încercând să

organizăm haosul astfel încât să nu mai fie prea înfricoșător, încercând să îl stăpânim și să îl domolim.

Aș dori să dau câteva exemple de aplicare a acestui mod de abordare a haosului, pentru că aceasta este problema de bază a vieții. Dacă acceptăm acest lucru, suntem condamnați. Exemplele pe care vreau să le dau sunt luate din Biblie, pentru că sunt mai familiarizate cu ea, deși nu suficient de bine. Așa cum am menționat mai devreme, cea mai ușoară cale de acțiune într-o situație de haos este să domini haosul și să-l aduci la ordine. Totuși, această ordine este întotdeauna un produs al gândirii umane, scopul său fiind acela de a adapta această imensitate la măsura mică a înțelegerii sau a curajului omenesc. Acest lucru este valabil pentru toate sferele vieții.

Unul dintre mijloacele de a face față haosului - în familie, în societate, în natură - este supunerea, încercarea de a obține capacitatea de a controla, de a înrobi, de a constrânge. Iar aceasta reprezintă o crimă împotriva propriei persoane, a oamenilor sau a situațiilor. Când studiem viețile sfinților sau Scripturile, Biblia, vedem că, după prima zi a creației, când Dumnezeu creează lumea, nu o supune Lui Însuși.

El refuză să recurgă la supunere, ne dă libertatea de a-L iubi sau de a-L respinge, de a construi lumea cu El sau de a o pune împotriva Lui, de a crea sau de a distruge - suntem liberi să alegem. Și ne imaginăm că alegerea noastră poate fi independentă, ca și cum am avea dreptul de a alege și de a acționa conform propriei noastre minți și dorințe. Prin „libertate”,

oamenii înțeleg exact acest lucru: a fi liber înseamnă să faci ce vrei fără obstacole. Nu este așa; aceasta nu este libertate.

[...] Libertatea este departe de sensul rebel pe care participanții la luptele sociale și politice i-l dau acestui cuvânt. Libertatea presupune o relație de iubire, de cultivare în noi a stăpânirii proprii noastre vieți, adică de realizare a adevăratei noastre esențe. Iar modul în care Dumnezeu ne tratează nu este supunere, ci cu totul altceva. De aceea, libertatea este un dar de la Dumnezeu prin care ne cheamă să pornim într-o călătorie plină de pericole și riscuri, dar și plină de sens și inspirație, o călătorie a devenirii.

În Sfânta Scriptură există un concept pe care noi îl confundăm cu supunerea: autoritatea. Supunerea se bazează pe capacitatea de constrângere, în timp ce autoritatea este definită de capacitatea de convingere. Hristos, însoțindu-i pe cei de pe drumul spre Emaus, a comunicat cu ei, iar ei au exclamat mai târziu: *Oare nu ardea în noi inima noastră, când ne vorbea pe cale?* (Luca 24, 32). În altă parte, cuvintele lui Hristos sunt definite ca fiind *duh și viață* (vezi Ioan 6, 63). Aceste cuvinte erau convingătoare, cu greutate, ele trezeau în sufletul și în mintea celor care le auzeau tot ceea ce era capabil de viață, de armonie, de măreție. Aceste cuvinte îl încurajau, dar nu îl obligau, pe individ să crească la plinătatea măsurii sale.

Aveau puterea interioară de convingere, dar nu supuneau; nu puteau să oblige pe nimeni să creadă

sau să adopte un anumit mod de viață, dar puteau să-l mute pe om de pe pământ la cer, să-l scufunde în adâncurile sufletului omenesc, să-l ridice la cea mai înaltă înălțime a demnității umane. Dumnezeu își construiește relația cu noi dintr-o poziție de autoritate în fața haosului cu care ne confruntăm, pur și simplu pentru că suntem în procesul de devenire. El ne cheamă, ne dă o perspectivă, ne invită să ne dăm seama de posibilitățile pe care le avem, nimic mai mult și nimic mai puțin.

Oricât de mult ne temem de haosul nostru interior, încercăm totuși să transpunem problemele sale în sfera intelectului. Căci intelectul operează cu categorii, este organizat, dă o formă – propria formă – la tot ceea ce îi iese în cale. Intelectul este depozitul. Toată cunoașterea, toată înțelegerea poate fi colectată și pusă într-un loc sigur ca fiind proprietate a sa. Pe de altă parte, în toate literaturile mistice și ascetice din toate țările și, după părerea mea, din toate religiile, ceea ce se numește „inima omului” este, dimpotrivă, întruchiparea lipsei de încredere. Nu pentru că sentimentele se pot schimba, ci pentru că în această profunzime nimic nu poate fi considerat în mod cert proprietate a sa, deoarece în însăși ființa omului totul este în devenire.

Este un haos, dar nu un haos haotic și lipsit de sens, ci un haos care are în centru cuvântul lui Dumnezeu, care îi poate da direcție, sens, formă, dacă